

Péntek Imre

Lírai kéznyújtás – a szlovéniai szórványból

Nagy Zsuzsa: Szakítok éneket

Egy több országhoz, régióhoz kapcsolódó első kötet látott 2004-ben napvilágot, az újvidéki Fórum Kiadó és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Lendva) közös kiadásában. Nagy Zsuzsa Szakítok éneket című versválogatásáról van szó. A szerző a felbomlott Jugoszlávia tipikus alkotója. A Vajdaságban született, aztán Lendvára került, itt kezdett írni, első verseit az Újvidéken megjelenő, rangos folyóirat, a Híd közölte. Természetesen megjelent a Muratájban is. Később Skofja Lokára költözött, Ljubljana mellé, ahol ma is él és dolgozik. A Pannon Tükör újabb számaiban is találkozhattunk verseivel. Pályakezdesének rangot ad, hogy könyvének kiadását Bori Imre melegen támogatta, mi több a szerkesztést is vállalta, sőt az utószóban meleg szavakkal méltatta Nagy Zsuzsa indulását. Néhány részlet ebből: „Így együtt olvasva kompozícióját, azt tapasztaljuk, gondolati verselési ív köti össze a magasan kiemelkedő Munkanélküli Mária éneke című versét a sorrendben utolsó Ki benne vagyok cíművel, mely ars poeticája is lehetne, s e két vers fogja közre az egyéni hangú és felfogású, valamint csak rá jellemző tematikájú költeményeket... s úgy tetszik, a reménytelenség fölé hajló József Attila kései húga is lehetne a költő...”. Aligha kell kommentár ezekhez a megállapításokhoz. (Megjegyzem, a kiváló irodalomtörténész egyik utolsó munkája volt Nagy Zsuzsa kötetének szerkesztése.)

A kötet cím kettős hangulatú: az ének inkább a hagyományos költői felfogásra utal, míg a „szakítok” erőszakos gesztusában akár a klasszicizáló formákkal való szakítás is benne rejlik. Ez a kettősség valóban végigvonul a kötetben. Egyfelől találunk népdalszerű variánsokat, szójátékokból épülő mondókákat, erős ritmusú, hangsúlyos, tagolt sorokat (Kerek a világ, Táncom, Előveszem furulyámat), másfelől szürreális, szinte dadaista szövegeket, vizuális hatásra törekvő képvers-megoldásokat (Valamiért elmondom, Cseresznye, Virág-én). A líra Nagy Zsuzsa számára a bensőség, a személyiség belső (tudattalan) lelki mozgásainak felszínre hozása, megnyilatkoztatása („Árulom dalom/ benne van haragom...” 'Kiárúsítás', vagy másutt: „Énekiem, jaj,/ újra csak én leszek...” 'Szakítok éneket'). „Szóélete, szélszava” – spontán kitörés, az érzelmek szavakba áradása.

A költőt foglalkoztatja az önmeghatározás, kötődése a szűkebb, gyermekkori világhoz. De ez nem valami realiztikus-szociológiai megközelítés, mint a Valamiért elmondomból kiderül. Sokkal inkább talányos, meseszerű, nosztalgikus ábránd (kissé a fiatal Ladik Katalin verseire emlékeztetve). Hasonló szülőképet idéz fel az Apámnak emlékmű helyett. A „végtelen szeretetbe” távozott apának szeretne „emlékművet szavakból” állítani. Akit „szüntelen hívtak a muzsikák”, „kinek már ittlétekor/ Istenből ennyivel több kijárt? ... “A „suta” emlékmű mégis egy megindító kapcsolatról árulkodik, apa és leánya között. Akár csak az Apámhoz című vers, mely a halandóságon túli együttlét reményét villantja fel. Ennek a lebegő létállapotnak remek és pontos megfogalmazása A síkság (Jellegzetes alcíme: Hazafias vers).

*„A síkság az én otthonom –
rajta rovom értem utait
mélázva,
álmom, vágyam mind ott honol,
hasonlítson, jóllehet, olykor
tészta.”*

Vallomás ez, csak szemérmes, áttételes – eloldozódva (elszakítva?) minden konkrétumtól. A groteszk, szándékoltan csattanós hasonlat bár meghökkent, mégis képes felidézni az otthonosság szinte metafizikus dimenzióját.

A ciklusok egy-egy motívum köré rendeződnek (Táncom, Tiszta kín, Halálaim, stb.), talán kevesebb is elég lett volna belőlük. A Táncom a sugárzó életöröm lírai kiáradása, tele szikrázó lendülettel, bizarr szójátékokkal, míg a Tiszta kín és Halálaim a szenvedéssel és az elmúlással való incselkedés tüneményes kavalkádja. A megszemélyesített „kín” a tudatalattiból színre lépve „egy sort / sírt”, „de igazából / senki nek / sem ártott...” A Tizenegypúpú Teve – ez a fura, szinte morgensterni teremtmény – depresszióját „meghalással” gyógyítaná, de hát könyörögni sem tud – „Hisz még csak nem is tenyér / a Tizenegypúpú Teve tenyere..” Bravúros félrehallások és -értések, azonos alakú szavak, játékos kiforgatások, jelentéscsúsztatások révén áll össze a humorban gazdag szöveg – a Tizenegypúpú Teve kálváriája. Ráadásul a játékos forma néha, váratlanul komoly tartalmakat hordoz, ahogy a Mérget pl. azt kérdezi: „beszélget / a hét nap / meg egy év, / hogy mifénét ér / az élet”. A „halálos” versek sorozata ismét komoly, sőt, komor gondolatokkal viaskodik: a bennünk rejtőz elmúlás, a megsemmisülés folyamatával próbál szembenézni. A szerző itt is antropomofizálja a halált, amikor így szólítja meg:

*„Énekem, jaj,
újra csak én leszek,
halálom, hát
nem kímélsz engemet.”*
(Szakítok éneket)

A személyesség (a személyiség) elvesztésének fájdalmát sem a szokványos „díszletek” jelenítik meg: a „Cimbalomhalál” tele van ironikus játékokkal, szürreális áttűnésekkel, amíg eljut a végső pontra: „Ma lyukat fúrt belém a semmi / érzem, semmivé kellene lenni –”. A Nem bánom a tél képzeteivel „jelenetezi” a végső megértés stádiumát: „Mire megérték mindent, / tudom, eljön hozzám a tél...”; „Földbe temetnek, sejtve csak, hogy valahol még ott vagyok.”. Egyébként itt is, másutt is megfigyelhető a szerző sajátos pantheista szemlélete: a pehely lélek elszáll valahova, de nem semmisül meg. Beleolvad a természet nagy körkörösébe. Az élet és halál szerves együvé tartozását hirdeti a Halálaimról.

*„Az én halálaim már
nem szomorúak, feketék,
mert felém közeledve
szemükbe visszatér az ég.
Így lesz belőlük élet
s halál újra, mely sose fél...”*

A Felhőtlenül pedig az univerzum törvényeinek totális vállalása. Mintha azt sejtetné Nagy Zsuzsa: nincs más rendeltetésünk, mint ezek derűs átélése, beolvadás a kikerülhetetlen folyamatokba.

*„Hervadni kell?
Hát hervadok!
Virágozni
tán? Itt vagyok!”*

A Kerek a világ pedig egészen nyíltan az „örök körforgás, visszatérés” elvét vallja:

*„Kerek a világ,
világból lettem én...
Álmom egy madár.
Ráülök, elvisz,
hol az ég véget ér,
álmommal így lelkem is,
s a világ visszatér.”*

Ebből mélységből (nevezhetjük akár depressziónak) a Virág-én baballával című ciklus emelkedik ki. Egyik legjobb vers is ebben olvasható: a Virág-én. A méh és virág kapcsolatát bravúros szó(és hangzó)-alakzatok érzékeltetik: a virág-zomm és zümmm-ög szavak egymásba játsása valódi poétikai trouvaille. A tipográfiai elrendezés csak „ráerősít” az élményre. Ugyancsak itt található a Finnugor dallika, szimultán fordítással, mely kétségtelenül a költő kivételes nyelvi és zenei leleménye. Ebben a ciklusban találkozunk szenvedéllyel teli, erotikus-szerelmes versekkel is.

*„Kellettem reggel,
kellettem este.
Csicssergett két keblem,
mint cseresznye.”
/Cseresznye/*

A meglepő asszociációkkal építkező vers mégis mély és követhető érzelmi ívet rajzol meg, akár csak a Szeszély-én sok e betűvel. A Nyár ciklus még inkább fokozza ezt az eufórikus életigenlést, pontról-pontra bejárva megtalált, beteljesedő szerelem érzelmi köreit (Újrajárnám kertjeidet, Ígéret, Eljön Vivaldi). Talán az utóbbiból érdemes idézni az utolsó versszakot:

*„Nyár lesz, mire látlak, s
lengnek langyos éjszakák,
eljön Vivaldi újra, s zengi
legszebbik évszakát.”*

Az együttlétek szinte himnikus ünneplésébe, „a homlokunkra csillag ül, / osztozunk a kincsen” – érzésébe azonban árnyak is vegyülnek, feltűnnek az eltávolodás, a (vissza)várás motívumai. („csöndesen várom én, hogy hozzám visszatérj.” /Ahogy/; „Érted nyílnék, de nem lehet / bánat szemed, ó, elveszejt.” /Érted nyílnék/). S végül a búcsúzás hangulata dereng fel: „hazámat benned / temettem el.” /Hazám helyett/.

Érdekesek Nagy Zuzsa „istenkereső” versei. Nem a fejet hajtó, alázatos lélek, hanem az egyszeri létező, az „én, a kicsi” tesz vádat a megközelíthetetlen, „hideg és kemény” Isten ellen. Egyszeriségnek és mulandóságának tudatában fogalmazza meg kétségbeesett „anti-fohászát”:

*„hisz enyémnél mindenséged
milliószor több s nagyobb,
de én most itt élni vágyok,
akkor is, ha nem hagyod!”
/Én, a kicsi/*

Pogány dac, lázadó gesztusok, az isten megértésének és befogadásának vágya – ez mind belefér ebben a szellemi kalandba, amit az istenkereső versek jelentenek. Talán a Visszatérés roppant groteszk metononímiája – „küldj belém egy / egy cirmos cicát, / mely lelkemnek / éjjel-nappal / dorombol” és „Te legyél, Uram/ a cirmos cica” – meghökkentő, de a gondolatsor – a bensőségbe fogadott és belső tartást adó istenképről – mégis – ha van ilyen – profán áhítatot sugall. Akár csak a Munkánélküli Mária éneke, amelyben ugyan nem a „szeplőtlenül” fogant, szent asszony szólal meg, hanem egy kiszolgáltatott, éhhalállal küzdő, gyermekét (Jézuskáját) egyedül nevelő anya, mégis az analógia evilágivá, élővé, mi több: aktuálissá teszi a bibliai mítoszt. Hasonló a Mária Magdolna című vers. A bűn – nem más, mint egy házasságon kívül született gyermek. „– Bűnöm, kicsim, / gyere ide édes, / edd meg ezt a finom / kis ebédet.” Ebben a szemléletben az örök nő, az életpárti női principium „írja felül” a bűnről szóló dogmákat.

A teremtett világ, benne Istennel vagy a „végtelen térségek örökös némasága”, a semmi van inkább? Ezzel a kérdéssel birkózik a költő a Semmit öltve című versében. A semmivé váló létezés valóban „csend-

ből, békéből” alkotódik? A belső és külső csend képes egyszerre csendülni? Az újrateremtett világot csak nézni lehet, „mit csendem csendben eltemet”? Állítások és kételyek szövődnek egymásba, belőlük az egyszerű létezés veszendősége, fájdalma sejlik fel. Ahogy a Válaszulban is csak tovább sorjáznak a megválaszol(hat)atlan kérdések: „Enyém-e arcom, ha érinti végtelen / vagy csak úgy meglátogatott engem?”, „a teremtés művéből egyedül / engem úztek ki konokul?” – hogy aztán egy sajátos nyugvópontra érkezenek el:

*„Kérdésem, már látom, nem is oly világnyi,
balgán, önjogán szól az értelem,
hisz válaszul talán elég e bogár, mi
kezemre száll, s érinti életem.”*

Végül némi összegzésként: Nagy Zsuzsa kötete – minden erénye, kiemelkedő pontjai ellenére – tipikus első kötet. Szertelen, egyenetlen, túl nagy terheket vállal, aminek kifejezésére formailag még nem elég érett. Többnyire rímes verset ír – rímelése azonban gyakran megbicsaklik, igénytelen, indokolatlan a ragrímek ily mértékű használata. Túl könnyen fogadja el az első kínáló megoldást (megfogalmazást), ami olykor közhelyekhez vezet. A „dal, a szív, az ének, a viruló tavasz, az őszi falevél, a napsugár, stb.” már kikoptak a mai poétikai szótárból, a kortárs költészet nyelvi szintje, elért eredményei jelentik a mércét. Több tudatosság és igényesség jobban szolgálná kétségtelenül meglévő tehetsége felszárnyalását. Erre minden adottsága megvan Nagy Zsuzsának. Lírai logikájának eredetisége feljogosítja arra – miként Bori Imre írja – , hogy akár „József Attila kései húga is lehetne... „Tenyérnyújtását” azonban így is, mindenképpen örömmel fogadjuk.

